

veroordeeld werd voor lutheranisme en drie jaar werd opgesloten in een franciscaans klooster waar hij meewerkte in de drukkerij. Daarna zou hij gedurende enkele decennia in Mexico vooral religieus drukwerk blijven verzorgen. Hij was zijn leven echter rond 1572 in Haarlem begonnen als zoon van een wolverver en had als kind zelfs meegevochten in het leger van Willem van Oranje. Met deze twee voorbeelden wil ik tegelijkertijd benadrukken dat de bundel van Stols en Thomas eveneens van belang is voor mensen die zich in hun interesse beperken tot de klein-Nederlandse geschiedenis van het huidige Nederland.

RAYMOND FAGEL,
UNIVERSITEIT LEIDEN

Verdugo, Francisco, **Voor God en mijn koning. Het verslag van kolonel Francisco Verdugo over zijn jaren als legerleider en gouverneur namens Filips II in Stad en Lande van Groningen, Drenthe, Friesland, Overijssel en Lingen (1581-1595)**, Jan van den Broek (ed.) (Groninger bronnen reeks 3; Assen: Van Gorcum, 2009, xii + 328 blz., ISBN 978 90 232 4513 1).

Het apologetische geschrift van de Spaanse kolonel Francisco Verdugo heeft generaties historici uit de Lage Landen voor problemen gesteld. Daar is allereerst de tekst, gesteld in vaak slecht geredigeerd Spaans. Het was het werk van iemand die van de laagste rangen was opgeklommen en ongetwijfeld geen universitaire scholing had genoten, maar het was dan ook niet bedoeld voor publicatie. De auteur wilde met het geschrift aan zijn superieuren uitleggen dat het verlies van het Noordoosten van de Habsburgse Lage Landen aan de rebellen niet zijn schuld was. Het grootste probleem voor de historici was echter het persoonlijke karakter van de tekst. Hier was niet iemand aan het woord die een zo objectief mogelijke beschrijving van de gebeurtenissen wilde geven, maar iemand die veelal

in de eerste persoon over zijn eigen daden sprak. Dat maakte zijn werk natuurlijk tot een hoogst onbetrouwbare bron voor de historici die drukdoende waren om tot een getrouwe weergave van de gebeurtenissen te komen. Daarnaast was het Spaanse perspectief van de auteur evenmin iets waar de Nederlandse geleerden mee uit de voeten konden. Of zoals de uitgever van de tekst in zijn inleiding stelt: ‘voor Nederlanders is de “Spaanse” kant van de “Tachtigjarige Oorlog” zoiets als de achterkant van de maan’ (81).

Lezing van Verdugo verandert bovendien onze visie op het mythische verhaal van de roemrijke veroveringen van prins Maurits. Zijn regelmatig als een ‘militaire revolutie’ omschreven nieuwe manier van oorlogvoeren zou de machtige Spaanse legers hebben verdreven. Met Verdugo in de hand wordt het succes van Maurits beduidend minder heroïsch. Het wordt dan een verhaal van geldgebrek aan de kant van de Spaanse gouverneur, die bovendien geen goede Spaanse en Italiaanse militairen kreeg toegewezen, maar het moest doen met veel minder gewaardeerde naties zoals Walen en Duitsers. De hoge politiek van Brussel (lees de hertog van Parma en zijn naaste, vaak Italiaanse dienaren) had bovendien weinig behoefte om in het ver weg gelegen Noordoosten te investeren. Daarnaast was een groot deel van het falen van Verdugo – en dus van het succes van Maurits – volgens hemzelf te wijten/te danken aan het verraderlijke gedrag van de Groningers.

Jan van den Broek, gemeentearchivaris van Groningen tussen 1977 en 2002, heeft zijn Nederlandse vertaling van Verdugo voortreffelijk uitgegeven en er valt nauwelijks iets op aan te merken, afgezien van een enkel Spaans accent in de index. De tekst wordt bovendien voorafgegaan door een zeer uitgebreide inleiding die al een voorafspiegeling lijkt te vormen van zijn toekomstige grote studie over Stad en Lande tussen het Verraad van Rennenberg en de Reductie van Groningen (1580-1594). Hiervoor heeft hij al eerder in dezelfde bronnenreeks voorwerk gepubliceerd in de vorm van het geheime dagboek van de Groninger stads-

secretaris Johan Julsing (1589-1594). Ook heeft Van den Broek de meest recente editie van de Spaanse tekst van Verdugo uit 1899 beschikbaar gesteld via de website van de Universiteitsbibliotheek Groningen (<http://dod.eldoc.ub.rug.nl/>) en in de Nederlandse vertaling wordt steeds aangegeven met welke bladzijde van de Spaanse uitgave dit correspondeert. Hier is een ervaren en minutieus werkende archivaris aan de slag geweest. Hetzelfde geldt voor de Spaanse vertaling, die ik bij een aantal steekproeven niet op fouten heb kunnen betrappen. De tekst is zelfs op plaatsen verbeterd. Daar waar Verdugo spreekt van een 'burgo' lezen we in de Nederlandse vertaling dat het ging over de 'Schuittenschuiverschans', een naam die Verdugo ondanks zijn vele jaren in de Lage Landen ongetwijfeld niet heeft kunnen uitspreken (214). Vooral in het uitvoerige notenapparaat geeft de uitgever verder aan wanneer Verdugo zich volgens de huidige kennis van zaken bewust of onbewust heeft vergist in zijn beschrijving van de gebeurtenissen. Zo doet het boek zowel recht aan het belang van Verdugo als subjectieve en als objectieve bron voor de geschiedenis van de Nederlandse Opstand.

Recentelijk zijn door Spaanse uitgeverij ook de belangrijke verslagen over de Opstand in de Lage Landen van Martín Antonio del Río (2003), Antonio Trillo (2008, recensie: *BMGN/LCHR* 124:2 (2009) web) en Bernardino de Mendoza (2008) heruitgegeven. Vooral de toegankelijkheid van het werk van Trillo is daarbij een grote vooruitgang, omdat dit werk niet in Nederlandse bibliotheken aanwezig was. Van Mendoza en Del Río bestonden al negentiende-eeuwse uitgaves, zoals dat ook het geval is bij Verdugo. Daarnaast zijn er na de *Kronieken van Spaansche soldaten* van Johan Brouwer (1933) en *The Army of Flanders and the Spanish Road* van Geoffrey Parker (1972/2004) nu ook nieuwe studies verschenen waarin het Spaanse leger en de Spaanse visie op de Opstand worden besproken. Yolanda Rodríguez Pérez publiceerde *De Tachtigjarige Oorlog in Spaanse ogen* (2003) en Fernando González de León schreef *The Road to Rocroi* over het Spaanse leger in de Nederlanden (2009). De achterkant van de maan begint

zijn geheimen langzamerhand prijs te geven. Door Verdugo in het Nederlands tot ons te laten spreken, voorziet Jan van den Broek die Spaanse kant van de Nederlandse Opstand ook van een persoonlijk verhaal voor een breder publiek. Zelfs de Spaanse militairen in de Nederlanden waren gewone mensen en geen agressieve groene maanmannetjes.

RAYMOND FAGEL,
UNIVERSITEIT LEIDEN

Gelder, Maartje van, *Trading Places: The Netherlandish Merchants in Early Modern Venice* (Library of Economic History 1; Leiden, Boston: Brill, 2009, xvi + 241 pp., ISBN 978 90 04 17543 3).

Considering the impressive body of literature on early modern international commerce in general, and on the merchant community of Venice and its connections with Flemish and Dutch business people in particular, a new study of Netherlandish merchants in Venice in the early modern period (or, to be more precise c. 1590-1650), deserves some justification. With this book, Maartje van Gelder explicitly places her work in the tradition of socio-cultural historians who have focused on specific ethnic groups of merchants, their activities, diasporas and networks and thus their impact on both their sending and receiving communities. For Venice, studies like this exist for German, Portuguese and English merchant communities, but about the interactions of Netherlandish merchants with their immediate Italian surroundings from the end of the sixteenth century, relatively little is known.

The aim of this book is to examine 'why traders from the Low Countries settled in Venice and how they succeeded in becoming such a strong commercial force in a city accustomed to protecting its own trade' (5). In order to investigate this, the author studies 'the different aspects of the Netherlanders' arrival and presence',